İBN-İ MENDE

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin İshâk bin Muhammed bin Yahyâ bin Mende bin Velîd el-Abdî'dir. Annesi Abdileyl kabilesinden olduğundan, dayılarına nisbetle Abdî denilmiştir. Dedesi, Eshâb-ı kiram zamanında İsfehân'ın fethinden sonra Abd-i Kaysoğullarının kölesi iken müslüman oldu. Dedesi Mende, İsfehan'da ba'zı zekât memurlarının vekîli olup, halife Mu'tasım zamanında vefât etti. Az hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Oğlu Yahyâ ve torunları ise büyük hadîs âlimi olmuşlardır. İbn-i Mende 310 (m. 922) senesinde İsfehan'da doğmuştur. İsfehân ve diğer beldelerde, sayısı binyediyüze ulaşan âlimden ilim tahsil etmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Hadîs-i şerîf öğrenmek için hiçbir sıkıntıdan kaçınmayan İbn-i Mende; Nişâbûr, Semerkand, Mekke, Medine, Şam, Mısır ve daha pekçok İslâm memleketlerini dolaştı. Kıymetli kitaplar te'lîf eden ve târih alanında da derin bir bilgiye sâhib olan İbn-i Mende 395 (m. 1005) yılında Safer ayında İsfehan'da vefât etti.

Bütün akrabaları hadîs âlimi olan İbn-i Mende; babasından, amcasının oğlu Abdurrahmân bin Yahyâ Ebû Ali Hasen bin Ebî Hüreyre ve İsfehân'daki pek çok âlimden, ayrıca Muhammed bin Hasen el-Kettân, Abdullah bin Ya'kûb el-Kirmânî, Ebû Ali el-Meydanî'den; Nişâbûr'da, Ebû Hâmid bin Bilâl, Muhammed bin Hüseyn el-Esâm'dan; Bağdâd'da İbnü'l-Buhtûrî ve İsmail es-Saffâr'dan; Şam'da, Hayseme bin Süleymân'dan; Mekke'de Ebû Sa'îd İbnü'l-Arabî'den; Mısır'da Ebû Tâhir el-Medinî'den; Semerkand'da, Heysem bin Kuleyb'den ve daha pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmişdir. Hâfız ve büyük âlim Abdurrahmân bin Ebî Hatim gibi birçok âlimden de icâzet (diploma) almıştır.

İbn-i Mende'den ise; Ebû Abdullah el-Hâkim, Ebû Abdullah Gancâr, Ebû Sa'd el-İdrîsî, Temmâm er-Râzi, Hamza es-Sehmî, Ebû Nuaym, Ahmed İbni Fadl el-Baturkânî, Ahmed bin Mahmûd es-Sekafî, Ebü'l-Fâdl Abdurrahmân bin Ahmed İbni Bendar, Ebû Osman Muhammed bin Ahmed bin Verka, oğulları Abdurrahmân, Abdülvehhâb, Ubeydullah ve birçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Hadîs-i şerîf için uzun yolculuk yapanların sonuncusu olan İbn-i Mende, Muksirûn denilen; hıfzından (ezbere) çok hadîs-i şerîf rivâyet eden âlimlerin de sonuncusudur. Sika (sağlam, güvenilir) ve sadûk (rivâyet ettiği hadîs-i şeriflere itimad edilir) bir zât idi.

İbn-i Mende hakkında; Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî: "İbn-i Mende, İslâm âlimlerindendir. Hadîs hafızı ve imamıdır." İbn-i Hallikân: "Meşhûr hadîs hafızı İbn-i Mende, Târih-i İsfehân'ın sahibidir. Sika (güvenilir) hafızlardan biridir." Ebû İshâk bin Hamza el-Hâfız: "Onun benzerini görmedim." Ca'fer el-Müstagfirî: "Ondan daha hadîs hafızı olanı görmedim." Ebû Nuaym: "O, hadîs hafızıdır" ve Umeyr es-Senâî, "O dağ gibi büyük âlimdi." Beter-kânî; "Ebû Abdullah İbni Mende, hadîs ilminde imâm idi." Ebû Ali el-Hâfız, "İbn-i Mende, hadîs ilminde hafız olan önce ve sonraki âlimlerin bayrağı idi. Onda herhangi bir kusur görülmüş müdür?" Ebû Nuaym ise, "İbn-i Mende, hadîs ilminde bir dağ gibi sağlam ve kuvvetli idi" demişlerdi. İbn-i Mende, hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyen) idi. Âlimler ittifâkla "İbn-i Mende, işittiği hadîsler işitilmemiş, topladığı hadîsler toplanılmamış hadîs hafızlarından biridir" demişlerdir.

Yaptığı seyahatlerden 40 deve yükü yazdığı notlarla dönmüştür. Bu durumu oğlu şöyle açıklamaktadır: "Babam Ebû Sa'îd bin el-Arabî'den bin sahîfe, Hayseme'den bin sahife, el-Esâm'dan bin sahife, el-Haysem eş-Şâşî'den bin sahife not tutmuştur."

Basra'da iken kendisine, ba'zı hadîs âlimlerini görmediği, istifâde edemediği söylenince, cevâbında "Biz Basra'daki âlimlerin pek çoğunu işittik. Onlardan pek kaçırdığımız olmadı" buyurdu. Birgün kendisine kaç muhaddisden hadîs-i şerîf dinlediği sorulunca, "Beşbin büyük âlimden dinledim" cevâbını vermiştir. Hâfız Ahmed bin Ca'fer "Binden fazla âlimden hadîs-i şerîf yazdım. İbn-i Mende'den hıfzı daha kuvvetli olan yoktu" buyurmuştur. Hirat'ın büyük âlimi İsmail el-Ensârî; "İbn-i Mende, zamanının en önde gelen âlimidir" demiştir. İbn-i Mende, "Hadîs-i şerîf dinlemek için, şark ve garbı iki defa dolaştım" buyurmuştur.

İbn-i Mende, Talha bin Ubeydullah'dan şöyle haber veriyor: "Ormanda idim. Akşam oldu. Abdullah bin Âmir bin Hizâm'ın kabri yanına oturdum. Kabirde çok güzel sesle Kur'ân-ı kerîm okunduğunu işittim. Gelip Resûlullaha (aleyhisselâm) haber verdim. Resûlullah (aleyhisselâm) "O Abdullahtır, Allahü

teâlâ rûhları kabz edince, Cennetdeki yerlerinde muhafaza olunur. Her gece sabaha kadar, kabirlerine bırakılır” buyurdu.

İbn-i Mende hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyorlar ki:

“Birinizin kabına köpek ağzını soktuğu zaman, o kabı yedi sefer su ile ve bir sefer toprak ile temizlesin.”

“Yaptığınız işler, kabirde olan yakınlarınıza ve tanıdıklarınıza bildirilir. İyi işlerinizi görünce sevinirler. Böyle olmayan işleriniz için, yâ Rabbî! Bizi doğru yola kavuşturduğun gibi, bu kardeşimizi de kavuştur. Ondan sonra, rûhunu al! derler.”

“Ey insanlar! Ben Ebû Bekr’den râzıyım. Bunu ona bildirin. Ey insanlar! Ben, Ömer, Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Sa’d, Sa’îd, Abdurrahmân bin Avf’dan râzıyım. Bunu onlara bildirin. Ey insanlar! Eshâbım, bilhassa kayınpederlerim ve dâmâdlarım hakkında bana riâyet ediniz. Hiç biriniz onlardan hak talep etmesin. Çünkü o haklar öyle haklardır ki, yarın kıyâmet günü bağışlanmazlar.”

İbni Mende şöyle rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbım sadaka vermeye teşvik ettiği zaman, herkes gücü yettiği kadar, sadaka olarak birşeyler getirdiler. Eshâb-ı kiramdan Utbe bin Zeyd “Allahım! Sadaka olarak vereceğim hiç malım yok. Ben de sadaka olarak, kullarından şeref ve haysiyetime tecâvüzde bulunanları affediyorum” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbına, “Kendisine yapılan tecâvüzleri dün akşam bağışlayan nerede?” diye sordu. Bunun üzerine Utbe bin Zeyd ayağa kalktı. Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm) “Sadakası kabûl olundu” buyurdu.

İbn-i Mende, Ebû Raşid bin Abdurrahmân’ın (radıyallahü anh) şöyle anlattığını, naklediyor: Kabilemiz adına yüz kişi, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ile görüşmek için gittik. Beraber geldiğimiz arkadaşlarım “Ebû Muâviye, önce sen Peygamberin yanına git. Eğer ilgi görürsen bize haber ver, biz de yanına gidelim. Eğer ilgi görmezsen, hep beraber geri dönelim diyerek, önce beni gönderdiler. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna çıkınca: “İyi sabahlar yâ Muhammed” dedim. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Bu müslümanların selâmı değildir” buyurdu. Ben de “Müslümanların selâmı nasıldır, yâ Resûlallah?” diye sordum. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Müslüman bir müslümanla karşılaştığı zaman, esselâmü aleyküm ve rahmetullah desin” buyurdu. Ben de “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah ve rahmetullahi ve berekâtüh” dedim, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Ve aleykümselâm ve rahmetullahi ve berekâtühû” diyerek selâmımı aldıktan sonra “İsmin nedir? Kimsin?” buyurdu. “Lat ve Uzza’nın kulunun oğlu Ebû Muâviye’yim” diye cevap verdim. Resûlullah (aleyhisselâm) bana, “Sen Rahmân olan Allahü teâlânın kulunun oğlu Ebû Râşid’sin” buyurdu. Büyük izzet ve ikramda bulundu. Beni yanıbaşında oturttu. Cübbesini bana giydirdi. Ayakkabıları ile asasını bana hediye etti. Bunun üzerine ben de müslüman oldum. Yanımdakiler Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah, bu zâta ne kadar ikramda bulundun?” diyerek hayretlerini belirttiler. Resûlullah (aleyhisselâm) “Bu, kavminin ileri gelenidir. Size bir kavmin büyüğü gelirse, ona izzet ve ikramda bulunun.” buyurdu.

Abdurrahmân bin Ebî Ukayl’den şöyle naklediyor: Sakîf heyetiyle birlikte Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna geldim. Develerimizi kapının önünde çöktürdük. İçeri girerken herkese kızgın kızgın bakıyorduk. Fakat dışarı çıkarken sevmediğimiz kimse kalmadı. İçimizden birisi, “Ey Allah’ın Peygamberi! Rabbinden kendin için Hazreti Süleymân’ın (aleyhisselâm) saltanatı gibi bir saltanat isteseydin ya!” deyince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bu soruya gülerek şöyle cevap verdi: “Bana verilen, Allah katında Süleymân’ın saltanatından daha üstündür. Zîrâ, Allahü teâlâ gönderdiği her peygambere bir duâ hakkı tanımıştır. Onlardan ba’zıları dünyâyı istemişler. Bunlara dünyâ verilmiştir. Bir kısmı, isyan etmeleri sebebiyle kavmine bedduâ etmiş. Kavmi de bu yüzden helak edilmiştir. Ben ise, Allahü teâlânın bana verdiği bu hakkı, kıyâmet günü ümmetime şefaat etmek için kullanacağım”

Muhammed bin İbrâhîm et-Teymî’den, İbn-i Mes’ûd’un kendisine şöyle anlattığını nakletti: Tebük savaşı esnasında bir gece kalktım. Karargâhın bir tarafında bir ateş yandığını gördüm. Hemen o tarafa doğru yürüdüm. Gördüm ki, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Ebû Bekr (radıyallahü anh) ve Ömer (radıyallahü anh) oradaydılar. Zülbicadeyn Abdullah vefât etmiş, onun için mezar kazmışlardı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) kabre inerek onu yerleştirdi. Üzerine toprak attıktan sonra, “Allahım! Ben, bu akşama kadar ondan memnundum. Sen de ondan hoşnut ol!” diye duâ etti.

Ebza el-Hezaî'den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: "Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) halka nasîhat veriyordu. Müslümanlardan bir grubu meth-ü sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "Komşularına dîni öğretmeyenlere, anlatmayanlara, Allahü teâlânın emirlerini bildirip yasaklarından sakındırmayanlara, komşularından dinlerini öğrenmeyenlere, anlayıp muhakeme etmeyenlere ne oluyor? Her kavim komşularına dîni anlatsın ve öğretsin. Onlara Allahü teâlânın emirlerini bildirip, yasaklarından sakındırsın. Dîni bilmeyen kavimler de, komşularından öğrensinler. Derin bir anlayışa kavuşsunlar, öğrendiklerini muhakeme etsinler. Eğer böyle yapmazlarsa, dünyâda onlara gereken cezayı veririm" buyurdu ve minberden indi. Bunun üzerine orada bulunanlardan bir kısmı, "Peygamber efendimizin bu sözüyle kasdettiği hangi kabiledir acaba?" dediler. Diğer bir kısmı ise, "Bunlar, Ebû Mûsâ el-Eş'arînin mensûb olduğu kabiledir. Çünkü onlar fakîhdirler. Onların vahalarda ve çöllerde yaşayan câhil komşuları vardır" dediler. Bu kabileye mensûb olanlar bu sözleri işitince, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yanına gelerek, "Yâ Resûlallah! Başkalarını hayırla anarken, bizi kötü olarak anmışsınız. Biz ne yaptık?" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Bir kavim, komşularına öğretmeli, onlara İslâmı anlatmalı, ikaz etmeli, onlara iyi şeyleri emredip kötü şeylerden de uzaklaştırmalıdır. Dîni bilmeyen kavim de öğrenmeli, anlamak ve muhakeme etmelidir. Aksi halde dünyâda onlara gereken cezayı veririm" buyurdu. Onlar, "Başkalarına dîni biz mi öğreteceğiz" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) sözlerini aynen tekrar etti. Onlar da yine aynı şekilde sordular. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) sözlerini yine tekrar edince, bu defa "O zaman bize bir yıl süre ver" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onlara, komşularına dinin emir ve yasaklarını öğretmeleri için bir yıl süre tanıdı. Sonra Kur'ân-ı kerîmden meâlen şu âyet-i kerîmeyi okudu: "İsrâiloğullarından kâfir olanlara, hem Davud'un, hem de Meryemoğlu Îsâ'nın dili ile la'net olundu. Bunun sebebi, isyan etmeleri ve hakkın sınırını aşmış olmalarıydı. Onlar, birbirlerini yaptıkları fenâlıktan alıkoymazlardı. Gerçekten ne kötü iş yapıyorlardı!" (Mâide: 78-79).

Pekçok kıymetli eser yazan İbn-i Mende'nin en meşhûr eseri Târih-i İsfehân'dır. Ayrıca tasavvuf hâllerini ve edeblerini anlattığı Sıfât-ut-tasavvuf, nesebler hakkında ma'lûmat verdiği el-Müttefik vel-müfterik, el-Hucce alâ târih-il-mihce ve Mu'cem-ül-Buldân, Musannef fî tabakât-is-Sahâbe vet-Tâbiîn, Esmâ-üs-Sahâbe, en-Nâsih ve'l-mensûh, Fet'h-ül-bâb fil-kûnye vel-elkâb, el-Îmân alâ resm-il-ittifâk vet-tefrîk adlı eserleri vardır..

1) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 70

2) El-Vâfi cild-2, sh. 190

3) El-Kâmil fit-târih cild-9, sh. 66

4) El-Muntazam cild-7, sh. 232

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 146, cild-2, sh. 234

6) Nücûm-uz-zâhire cild-4, sh. 213

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 220

8) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 26

9) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 328

10) El-A'lâm cild-6, sh. 29

11) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 42

12) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 289

13) El-Muhtasarfî ahbâr-il beşer cild-2, sh. 71

14) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 932, 1019

15) Kıyâmet ve Âhıret sh. 21

16) Vehhâbîye Nasîhat sh. 107